

УДК 330.3

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-272-4-1-169-175

ШЕВЧЕНКО Л. В.

Хмельницький національний університет

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

За результатами розгляду проблем інвестиційних відносин між країнами з різною динамікою економічного зростання на прикладі ФРН та України зроблено висновок про розбіжність цілей інвестиційних потоків. Аргументовано, що потенційна в майбутньому конкуренція в одних і тих же нішах світового ринку призводить до невисоких обсягів залучення прямих іноземних інвестицій з ФРН в перспективні для України галузі. Досліджено, що мотивами німецьких інвесторів є використання споживчого потенціалу, зниження собівартості продукції, обслуговування ключових клієнтів та підтримання присутності на ринках з високим потенціалом зростання, захоплення нових ринків. Визначено особливості динаміки німецьких інвестицій з 1994 по 2018 р., які відображають нестабільність зовнішньоекономічного вектору розвитку України та відсутність стратегічної програми розвитку держави.

Ключові слова: іноземні інвестиції, ФРН, інвестиційні відносини, мотиви інвесторів, динаміка інвестицій.

SHEVCHENKO L.

Khmelnitskyi National University

ANALYSIS OF THE UKRAINIAN-GERMAN INVESTMENT COOPERATION

The article analyses the features of investment processes between Germany, as the economic and political leader of the Community, and Ukraine as a country with less dynamic development, regarding the investment of capital in its economy. Based on the results of consideration of the problems of investment relations between countries with different dynamics of economic growth using the example of Germany and Ukraine, the following features are identified: low competitiveness of Ukrainian goods in the markets of developed countries, technological lag behind developed economic systems due to limited investments and innovations, strengthening structural-sectoral, institutional and socio-cultural incompatibility. The conclusion is made about the divergence of investment flow goals. It's argued that potential future competition in the same industries on the world market leads to small volumes of attracting foreign direct investment from Germany to sectors promising for Ukraine. To solve this problem, Ukraine needs to win competition in attracting German capital with such developed countries as the USA, France, Great Britain, which are the main objects of German investment today. The purpose of investing German capital in the extractive industries of Ukraine is to make a quick profit. Such investment prospects are not acceptable and cannot be supported by the government, since it is planned in the future to specialize in manufacturing products with a large share of added value in the price. It was investigated that the motives of German investors are to use consumer potential, reduce production costs, serve key customers and support presence in markets with high growth potential, capture new markets. The features of the dynamics of German investments from 1994 to 2018, which reflect the instability of the foreign economic vector of development of Ukraine and the lack of a strategic program for the development of the state, are determined.

Keywords: foreign investments, Germany, investment relations, investors' motives, dynamics of investments.

Постановка проблеми. Німеччина є економічно розвинутою країною, провідною в економічному і політичному сенсі країною ЄС і тому визначає в більшості економічну політику Співтовариства. Географічно близьке розташування ФРН і України сприяло розвитку економічних інтересів і стосунків з Україною. Розв'язання проблем розвитку країни може бути швидшим та простішим у співпраці з країнами, які пройшли етапи розв'язання таких проблем і використали можливості для покращення економіки. ФРН відноситься до ряду таких країн.

Для економіки України важливо спрямувати розвиток двосторонніх відносин з цією країною в напрямках отримання ефектів економічного і соціального розвитку. Для досягнення такої мети актуально розробити механізми державного управління процесами інвестиційних відносин. Отже, виникає необхідність аналізу особливостей, мотивів і динаміки інвестиційних процесів між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях вітчизняних економістів порушуються окремі аспекти процесів німецьких інвестицій в економіку України. Проблеми інвестиційної співпраці України та ФРН досліджено у публікаціях Р. Стаканова, К. Ніколаєнко [1], З. Макогін, Р. Андрусейко [2], К. Фліссак [3], Г. Харлан [4], С. Гуцал [5], В. Копійка [6], Ю. Макогон, О. Попович [7], І. Манаєнко, В. Подвальна [8]. Важливою для вивчення питання є праця Р. Стаканова [1], предметом розгляду якої став аналіз двосторонніх інвестиційних відносин України та ФРН, напрямів та галузевої структури ПІІ з ФРН в українські підприємства. Було зроблено висновки, що ФРН має одну з провідних позицій за інвестуванням в країни Центрально-Східної Європи, а у галузевому зрізі німецькі ПІІ в Східній Європі зосереджені переважно у кредитно-фінансовому секторі та вкладеннях в інвестиційні компанії. В Україні ж німецький капітал надходить у сферу виробництва, зокрема у харчову, хімічну, переробну галузь, у торгівлю, фінансово-кредитну сферу і нерухомість. Участь українських підприємств в інвестиційній діяльності на території ФРН в цілому лишається незначною [1, с. 11, 13]. Своєю чергою З. Я. Макогін, Р. Я. Андрусейко дійшли висновку, що українсько-німецькі відносини є комплементарними на рівні 56%, що свідчить про значні перспективи двосторонньої співпраці за умов стабілізації макроекономічної ситуації та відкриття доступу до ринку капіталу, потрібного для переоснащення виробництва [2, с. 253].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. В науковій літературі потоки інвестиційних ресурсів в Україну аналізуються здебільшого в межах інвестиційних відносин України в цілому з країнами ЄС. При цьому Європейський Союз включає країни з різним інвестиційним потенціалом і політикою щодо інвестиційних стосунків з сусідами Співтовариства. Тому важливо проаналізувати особливості інвестиційних процесів між ФРН як економічного і політичного лідера Співтовариства та Україною, як країни з менш динамічним розвитком щодо вкладання капіталів у її економіку. Мала кількість аналітичних досліджень по ПП з ФРН в Україну зумовила вибір та актуальність теми цієї статті.

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей інвестиційних відносин між країнами з різною динамікою економічного зростання, мотивів німецьких інвесторів в інвестиційних процесах в Україні та відстеженні динаміки німецьких інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна співпраця країн з різною динамікою економічного зростання в галузі інвестицій є комплексним складним явищем, яке можна розглядати як систему відносин у різних сферах діяльності, з одного боку, і в різних аспектах – з іншого. Як вже зазначалось в попередніх дослідженнях [10, с. 144], для регулювання таких відносин необхідно їх розглядати як систему, що структурується наступним чином:

- спеціалізація країн у міжнародному розподілі праці;
- конкурентоспроможність економік та їх порівняльні переваги у зовнішній торгівлі;
- етапи розвитку зовнішньоекономічних відносин;
- особливості інвестиційного співробітництва і напрями науково-технічного співробітництва;
- участь країн в інтеграційних угрупованнях та їх інтеграційні плани. Такий підхід досить залишається актуальним.

Економічні відносини між Україною та Німеччиною розвиваються у рамках інтеграції нашої держави до системи міжнародної кооперації та розподілу праці. І у зв'язку з цим економічні зв'язки України з країнами розвинутої ринкової економіки мають свої особливості. Це, перш за все, низька конкурентоздатність українських товарів на їх ринках, технологічне відставання від розвинутих економічних систем внаслідок обмеженості інвестицій та інновацій, посилення структурно-галузевої, інституційної та соціально-культурної несумісності. Україна поки що не зайняла належного місця в міжнародному русі капіталів, який стає характерною ознакою сучасних міжнародних інтеграційних процесів і матеріальною основою економічного зростання. Товари та виробництва фірм Німеччини, що представлені в Україні свідчать про те, що промисловий капітал ФРН має зацікавленість інвестувати в підприємства на території України, щоб бути ближче до ринків збуту товарів. Німеччина також попереду за кількістю створених на території України спільних підприємств. За обсягом товарообігу та компліментарністю структури ФРН традиційно є найбільшим західним партнером України [9, с. 142; 5, с. 152; 2, с. 253].

У відносинах інвестування економіки України країни ЄС починаючи з початку 90-х років займають вичікувальну позицію. Україна в цілому є привабливою для інвестицій країною, що визначається наявністю досить розвинутої інфраструктури, науково-технічної бази, кваліфікованих кадрів, великого внутрішнього ринку і невеликою відстанню до потенційних ринків збуту для товарів європейських виробників. Останнє особливо стосується тих підприємств, які пов'язані з відповідними галузями в Україні давніми усталеними зв'язками та укладеними контрактами. За останні десять років зменшення темпів розвитку інвестиційних відносин спричинила світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років. Негативний вплив залученню ПП в регіони України здійснило зниження інвестиційної привабливості регіонів Сходу України через бойові дії.

На сьогодні зберігається ситуація, коли Україна в структурі економічних зв'язків з ФРН має спеціалізацію на виробництві сировини та продукції обробної промисловості, тобто трудомісткої продукції, що пов'язано з відмінностями в рівні заробітної плати. Ці процеси негативно впливають на рівень зайнятості на німецькому ринку та одночасно є стимулом для перебудови виробництв відповідно до нових умов [11, с. 223]. У свою чергу в Україні існує потреба в закордонних інвестиціях в технічну і технологічну модернізацію виробництва та ринкової та соціальної інфраструктури. Необхідний для цього імпорту сучасних технологій, машин, устаткування, нових методів управління, менеджменту і маркетингу входить у суперечність з цілями інвестування ФРН [12, с. 656]. Для ФРН також має велике значення ресурсний потенціал України та поки що не розвинений ринок земельних відносин. Практично вся територія України має локально розміщені природні ресурси певного виду. Україна в цілому має середню забезпеченість підземними ресурсами та є привабливою для співпраці з нею розвинутих країн, що мають високі показники розвитку промисловості. З цього можна зробити висновок про наявний досить великий потенціал інвестування німецьких капіталів у видобувні галузі України. Поряд з цим існують припущення, що метою інвестування в розробку природних ресурсів поки що є використання їх для отримання швидкого прибутку [13, с. 130]. Якщо Україна планує позиціонувати себе в майбутньому країною, що спеціалізується на виробництві продукції з великою часткою доданої вартості в ціні, тоді такі перспективи інвестиційних капіталовкладень не є прийнятними та не можуть знаходити підтримку з боку уряду країни.

Таким чином перед Україною стоїть завдання розв'язання проблем реалізації спільних проектів у пріоритетних для розвитку галузях української економіки, у створенні відповідної законодавчої бази, економічних умов і сприятливої атмосфери, при яких потенційні німецькі інвестори погодилися б йти на

ризик і вкладати гроші в реконструкцію промисловості України, у підвищення продуктивності праці, сподіваючись одержати належний прибуток у майбутньому. Для цього Україні треба виграти конкуренцію з залучення німецького капіталу з такими розвинутими країнами, як США, Франція, Великобританія, які є головними об'єктами німецьких інвестицій на сьогодні.

Німецькі економісти вважають, що в майбутньому основні торговельні потоки все більше будуть концентруватися всередині ЄС, НАФТА, між Японією та країнами Південно-Східної Азії [14, с. 59]. Географія німецького експорту та імпорту досить точно відбиває загальну тенденцію, оскільки з десяти найважливіших партнерів ФРН дев'ять знаходяться у Європі та є членами ЄС та ЄАВТ, а єдина несвропейська країна це США. Навряд чи виправдаються припущення, що в найближчому майбутньому ринки розвинених країн будуть заповнені товарами з країн, що розвиваються, де вартість робочої сили значно нижче. Для ринків споживання в Німеччині важливішою є висока якість та технологічна новизна імпортованих товарів [14, с. 59]. Все це призводить до висновку, що ФРН не буде мати намірів в найближчому майбутньому інвестувати в високотехнологічні виробництва на території України. Отже, визначним чинником інвестиційних відносин України та ФРН при досягненні кожною з країн своїх цілей є потенційна конкуренція в одних і тих же нішах світового ринку. Одним із наслідків цього є невисокий потенціал залучення прямих іноземних інвестицій з Німеччини в перспективні для України галузі, хоча Німеччина є однією з найбільших країн-інвесторів української економіки.

Як зазначає Стаканов Р. Д. важлива роль ФРН як експортера ПШ за кордон впливає з того, що ця країна є незмінним лідером з експорту товарів у формі матеріального продукту [1, с. 13]. І в цьому зв'язку важливим є з'ясування мотивів німецьких інвесторів у інвестиційних процесах в Україні. Як вже зазначалося в попередніх дослідженнях [15, с. 217], мотиви освоєння українських ринків фірмами ФРН визначаються особливостями української економіки та специфікою діяльності конкретної фірми, що може містити цілі діяльності, галузеву приналежність, наявність фінансових ресурсів, плани диверсифікації діяльності. Особливостями України, зокрема, є значні поклади корисних копалин, велика місткість споживчих ринків, переваги споживачів, що націлені на споживання дешевих та морально застарілих товарів, низький рівень витрат на роботу силу, нестабільність законодавчої бази. Під впливом перелічених чинників сформувалися ресурсні, ринково-збутові мотиви, мотиви отримання прибутку, а також неекономічні та оборонні мотиви у німецьких підприємств на товарних ринках України.

Переважаючим мотивом освоєння українського ринку є його високий споживчий потенціал. Автор погоджується з думкою дослідників Стаканова та Ніколаєнко: «Основним мотивом вкладення ПШ для німецьких інвесторів є можливість розширення збуту в умовах швидко зростаючого попиту на продукцію галузей слабо розвинених країн, що приймають капітал. Крім того, їх приваблює нижча вартість кваліфікованої робочої сили, електроенергії та інших ресурсів, а також вигідне географічне положення» [1, с. 13]. Це пояснюється тим, що глобалізація економіки змушує транснаціональні компанії задовольняти потреби клієнтів по всьому світу. Тому ТНК повинні бути представлені на ключових ринках з високим потенціалом зростання, щоб не віддати їх суперникам. Неприсутність на цих ринках може згодом вийти їм дорожче, ніж загроза ризиків, з якими приходиться миритися на конкретному ринку в даний час. До такого типу ринків відноситься Україна. Низький рівень оплати праці, невисокий рівень конкуренції на українському ринку другорядні у порівнянні з його споживчим потенціалом. Німецькі фірми отримали нові ринки збуту в Україні, де з 2000 р. протягом чотирьох років було зафіксовано зростання економіки, а отже зростання попиту. На сьогодні, не зважаючи на зниження темпів зростання, попит на німецькі товари залишається серед українських споживачів досить високим. Це відбувається завдяки продажу німецьких товарів традиційно високої якості, які вироблені в країнах третього світу і доступні за ціною на українському споживчому ринку.

Крім зазначених мотивів, освоєння нових ринків може бути пов'язано з необхідністю обслуговування ключових клієнтів, з якими здійснюється тісне співробітництво на національному ринку. Цей мотив переважає у сфері послуг (в страхуванні або банківській справі). З метою отримання прибутку, що є кінцевим і основним економічним мотивом німецького капіталу в Україні, мотивами німецьких фірм є зростання обороту, збільшення частки на ринку, підвищення ступеню надійності компанії, перенесення виробництва в країни з низькими екологічними вимогами та дешевою робочою силою та ін. Це є ознаками того, що метою німецького бізнесу в Україні на певному етапі є не стільки прибуток, скільки захоплення нових ринків. Те ж саме відбувається і в сусідніх країнах: Білорусі та Росії. Це свідчить про те, що стратегії завоювання ринків для країн на сході від їх кордону у німців однакові [16].

Мотиви виходу німецьких інвесторів на українські товарні ринки впливають на динаміку та структуру потоків прямих німецьких інвестицій в економіку України. Причини змін в динаміці необхідно враховувати під час розробки обґрунтованої зовнішньої та внутрішньої інвестиційної стратегії. Дослідження тенденцій залучення німецьких інвестицій у вітчизняну економіку доцільно почати з визначення частки прямих німецьких інвестицій в загальному обсязі іноземних інвестицій в Україну (табл. 1).

Абсолютні показники, що подані у таблиці 1 дозволяють визначити, що частка німецьких інвестицій протягом зазначеного періоду мала суттєві хвилеподібні коливання з 5% до 32%. Однією з причин такої амплітуди є нестабільність розвитку економіки України, зокрема нестабільність

зовнішньоекономічного вектора та відсутність стратегічної програми розвитку економіки держави. Суттєве зменшення частки німецьких інвестицій у період з 2008 по 2011 р. пояснюється також загальносвітовими тенденціями, пов'язаними зі світовою фінансовою кризою [18, с. 40]. Тенденції ж останніх п'яти років відбивають внутрішні проблеми політичного становища України та наявність військових дій на території країни.

Таблиця 1

Надходження ПІІ (акціонерного капіталу) в Україну за період 1994–2018 рр., млн дол. США

Рік	Всі ПІІ		ПІІ з ФРН		
	млн дол.	Темп приросту, (%)	млн дол.	% до всіх ПІІ	Темп приросту, (%)
1994	483,5	-	101,3	20,95	-
1995	896,9	+85,5	156,9	17,49	+54,8
1996	1438,2	+60,35	166,5	11,58	+6,1
1997	2063,6	+43,48	179,2	8,68	+7,6
1998	2810,7	+36,2	229,6	8,17	+28,1
1999	3281,8	+16,76	228,5	6,97	-0,5
2000	3875,0	+18,07	240,9	6,22	+5,4
2001	4555,3	+17,56	250,4	5,5	+3,9
2002	5471,8	+20,12	317,7	5,8	+26,9
2003	6794,4	+24,17	451,6	6,65	+42,1
2004	9047,0	+33,15	658,5	7,28	+45,8
2005	16890,0	+86,69	5505,5	32,6	+736,1
2006	21607,3	+27,93	5620,6	26,01	+2,1
2007	29542,7	+36,73	5917,9	20,03	+5,3
2008	35616,4	+20,56	нема даних	-	-
2009	38922,9	+9,28	6009,6	15,44	-
2010	45370,0	+16,56	5001,2	11,02	-16,8
2011	48197,6	+6,23	5329,8	11,06	+6,6
2012	51705,3	+7,28	4496,3	8,7	-15,6
2013	53704,0	+3,87	2908,4	5,42	-35,3
2014*	38356,8	-28,58	2110,6	5,5	-27,4
2015*	32122,5	-16,25	1604,9	5,0	-24
2016*	31230,3	-2,78	1564,2	5,01	-2,5
2017*	31606,4	+1,20	1682,9	5,32	+7,6
2018*	32291,9	+2,17	1668,2	5,17	-0,9

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення ООС)

Джерело: розроблено автором на основі джерел [17, 18]

Порівняння динаміки надходження ПІІ з ФРН із загальними обсягами надходження ПІІ в Україну наочно видно з графіків на рис. 1 і 2, що побудовані на основі даних таблиці 1.

Рис. 1. Обсяги ПІІ з ФРН до України в період (млн дол. США)

Джерело: розроблено автором на основі джерел [17]

Суттєве зростання обсягів інвестицій припадає на 2005–2008 роки, коли спостерігалось зростання економіки у світі та зокрема в країнах ЄС. Світові темпи економічного розвитку відбилися на обсягах ПІІ, які надходили в економіку України в ці роки.

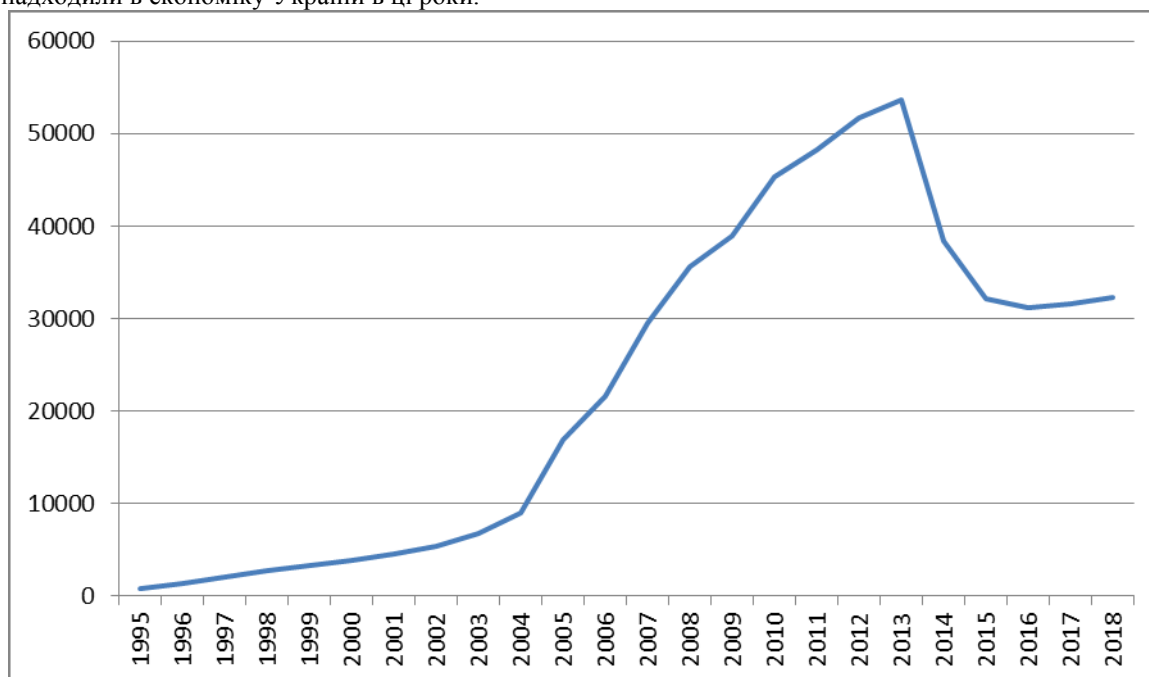

Рис. 2. ПІІ в Україну (млн дол. США)

Джерело: розроблено автором на основі джерел [17]

Отже, на рис. 2 видно, що з 2004 по 2013 роки іноземні інвестиції збільшувалися у своїх абсолютних обсягах з кожним роком. Саме в цей період спостерігалась стабільність в темпах розвитку економіки України й це було причиною розгортання інвестиційної діяльності. Більш наочно нестабільність відносин України з зовнішніми інвесторами показує динаміка приросту загального обсягу ПІІ в Україну, що зображена на рис. 3.

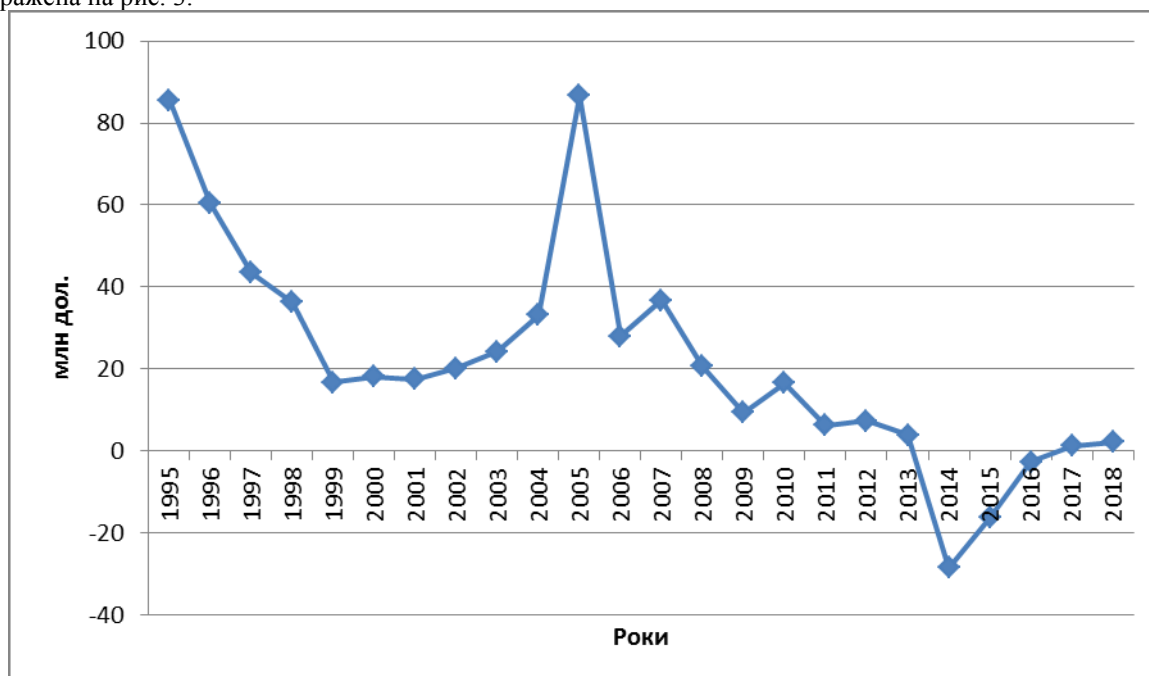

Рис. 3. Динаміка приросту загального обсягу ПІІ в Україну

Джерело: розроблено автором на основі джерел [17]

Темпи приросту іноземних інвестицій різко скоротилися після початку військових дій і з цього часу не повернулись до попередніх показників. Суттєвим фактором обмеження інвестиційної активності є те, що значна частина довоєнних ПІІ попадала в Україну через офшорні компанії та насправді мала українське чи російське походження. Тобто обсяги припливу чистого капіталу в господарство України суттєво менші, ніж

це показує статистика іноземних ПІІ. Для підвищення ймовірності залучення справжнього іноземного капіталу необхідно ліквідувати законодавчі та організаційні перешкоди на шляху ПІІ, які існували ще задовго до 2014 року.

Висновки. Особливості інвестиційних відносин між країнами з різною динамікою економічного зростання полягають у розбіжності цілей інвестиційних потоків. Для України метою є розвиток промисловості з метою підвищення частки доданої вартості в товарах, що виробляються. Для ФРН на сьогодні мета інвестицій полягає в отриманні швидкого прибутку при використанні ресурсної бази України, використанні нових ринків збуту та дешевої робочої сили. Потенційна в майбутньому конкуренція в одних і тих же нішах світового ринку призводить до невисоких обсягів залучення прямих іноземних інвестицій з ФРН в перспективні для України галузі, хоча Німеччина є однією з найбільших країн-інвесторів української економіки. Мотиви німецьких інвесторів в інвестиційних процесах в Україні зосереджені на використанні споживчого потенціалу, зниженні собівартості продукції, обслуговуванні ключових клієнтів а, отже, підтриманні присутності на ринках з високим потенціалом зростання, захоплення нових ринків. Динаміка німецьких інвестицій в економіку України віддзеркалює нестабільність розвитку економіки України, зокрема нестабільність зовнішньоекономічного вектора та відсутність стратегічної програми розвитку економіки держави.

Перспективи подальших досліджень. Зростання обсягу німецьких інвестицій в економіку України буде залежати від державної підтримки процесів, що направлені на досягнення пріоритетів економічного розвитку країни. Перспективи дослідження передбачають аналіз галузевої структури німецьких інвестицій в Україну та порівняння її з законодавчо визначеними пріоритетами економічного розвитку України.

Література

1. Стаканов Р. Д. Прямі іноземні інвестиції в економіці Німеччини: до- та посткризовий період / Р. Д. Стаканов, К. В. Ніколаєнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 17. – С. 10–15.
2. Макогін З. Я. Особливості торговельно-економічної та інвестиційної співпраці України та Німеччини / З. Я. Макогін, Р. Я. Андрусейко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 249–254.
3. Фліссак К.А. Коопераційна модель розвитку двосторонніх економічних відносин України і Німеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / Костянтин Андрійович Фліссак. – Тернопіль, 2008. – 23 с.
4. Харлан Г.О. Німеччина – країни "Вишеградської четвірки" і Україна: нереалізований потенціал регіональної співпраці в Східній Європі (1991–2013 рр.) / Г. О. Харлан // Україна в контексті європейської історії : матер. Всеукр. наук. конф. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 255-256.
5. Гуцал С.А. Відносини України та Німеччини: пріоритети, проблеми, перспективи / Світлана Анатоліївна Гуцал // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. що кварт. зб. – 2011. – № 4. – С. 148–155.
6. Копійка В.В. Україна та Європейський Союз / В.В. Копійка. – К. : Вид-во "Знання", 2012. – 78 с.
7. Макогон Ю. В. Економічне співробітництво України та Німеччини: інвестиційні відносини / Ю. В. Макогон, О. М. Попович // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2012. – № 9. – С. 109–114.
8. Манасенко І. М. Тенденції торговельно-економічної співпраці України та Німеччини / І. М. Манасенко, В. В. Подвальна // Інфраструктура ринку. – 2017. – Випуск 6. – С. 43–47.
9. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України / Соколенко С. І. – К. : Логос, 1999. – 568 с.
10. Шевченко Л. В. Розвиток двостороннього економічного співробітництва України з Німеччиною / Л. В. Шевченко // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Вип. 205, том 1. – С. 143–148.
11. Європа: вчора, сьогодні, завтра / Інститут Європи РАН ; ред. кол. РАН: Н. П. Шмелев (пред.) и др. ; отв. ред. Н. П. Шмелев. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 823 с.
12. Рут Ф. Міжнародна торгівля та інвестиції / Ф. Рут, А. Філіпенко ; пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 743 с.
13. Рощина Н. В. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / Н. В. Рощина, Л. С. Борданова, І. В. Мілько // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2017. – № 14. – С. 126–132.
14. Зарицький Б. Е. Економіка Німеччини: шлях по сходах, ведучий вниз / Б. Е. Зарицький. – М. : Юристъ, 2003. – 304 с.
15. Шевченко Л. В. Мотиви розвитку українсько-німецьких економічних відносин / Л. В. Шевченко // Інтеграційні процеси та пріоритетні орієнтири розвитку економіки України: економіка, фінанси, право : XV Міжнародна науково-практична конференція (27 квітня 2012 р., Київ). – К., 2012. – С. 214–218.
16. Дорохов В. ФРГ – Белоруссия: попытки сотрудничества [Электронный ресурс] / В. Дорохов // Немецкая волна. – 2002. – Режим доступа : <http://www.dw-world.de>.
17. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 06.06.2019).
18. Побоченко Л. М. Інвестиційне співробітництво України з Європейським Союзом / Л. М. Побоченко, А. В. Бондаренко // НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. – 2013. – Том 1. – № 1. – С. 37–45.

References

1. Stakanov R. D. Priami inozemni investytsii v ekonomitsi Nimechchyny: do- ta postkryzovyi period / R. D. Stakanov, K. V. Nikolaienko // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2011. – № 17. – S. 10–15.
2. Makohin Z. Ya. Osoblyvosti torhovelno-ekonomichnoi ta investytsiinoi spivpratsi Ukrainy ta Nimechchyny / Z. Ya. Makohin, R. Ya. Andrusseiko // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2016. – Vyp. 26.6. – S. 249–254.
3. Flissak K.A. Kooperatsiina model rozvytku dvostoronnikh ekonomichnykh vidnosyn Ukrainy i Nimechchyny : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.02 "Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny" / Kostiantyn Andriiovych Flissak. – Ternopil, 2008. – 23 s.
4. Kharlan H.O. Nimechchyna – krainy "Vyshehradskoi chetvirky" i Ukraina: nerealizovanyi potentsial rehionalnoi spivpratsi v Skhidnii Yevropi (1991–2013 rr.) / H. O. Kharlan // Ukraina v konteksti yevropeiskoi istorii : mater. Vseukr. nauk. konf. – Ternopil : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2014. – S. 255-256.
5. Hutsal S.A. Vidnosyny Ukrainy ta Nimechchyny: priorytety, problemy, perspektyvy / Svitlana Anatoliivna Hutsal // Stratehichni priorytety : nauk.-analit. shcho kvart. zb. – 2011. – № 4. – S. 148–155.

6. Kopiika V.V. Ukraina ta Yevropeyskyi Soiuz / V.V. Kopiika. – K. : Vyd-vo "Znannia", 2012. – 78 s.
7. Makohon Yu. V. Ekonomichne spivrobitnytstvo Ukrainy ta Nimechchyn: investytsiini vidnosyny / Yu. V. Makohon, O. M. Popovych // Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI»: zbirnyk naukovykh prats. – 2012. – № 9. – S. 109–114.
8. Manaienko I. M. Tendentsii torhivno-ekonomichnoi spivpratsi Ukrainy ta Nimechchyn / I. M. Manaienko, V. V. Podvalna // Infrastruktura rynku. – 2017. – Vypusk 6. – S. 43–47.
9. Sokolenko S. I. Hlobalizatsiia i ekonomika Ukrainy / Sokolenko S. I. – K. : Lohos, 1999. – 568 s.
10. Shevchenko L. V. Rozvytok dvostoronnoho ekonomichnoho spivrobitnytstva Ukrainy z Nimechchynoiu / L. V. Shevchenko // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. – Dnipropetrovsk : DNU, 2005. – Vyp. 205, tom 1. – S. 143–148.
11. Evropa: vchera, segodnya, zavtra / Institut Evropy RAN ; red. kol. RAN: N. P. Shmelev (pred.) i dr. ; otv. red. N. P. Shmelev. – M. : ZAO «Izdatelstvo «Ekonomika», 2002. – 823 s.
12. Rut F. Mizhnarodna torhivlia ta investytsii / F. Rut, A. Filipenko ; per. z anhli. – K. : Osnovy, 1998. – 743 s.
13. Roshchyna N. V. Osoblyvosti zaluchennia priamykh inozemnykh investytsii v ekonomiku Ukrainy / N. V. Roshchyna, L. S. Bordanova, I. V. Milko // Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». – 2017. – № 14. – S. 126–132.
14. Zarickij B. E. Ekonomika Germanii: put po lestnice, vedushej vniz / B. E. Zarickij. – M. : Yurist, 2003. – 304 s.
15. Shevchenko L. V. Motyvy rozvytku ukrainsko-nimetskykh ekonomichnykh vidnosyn / L. V. Shevchenko // Intehratsiini protsesy ta priorytetni oriientyry rozvytku ekonomiky Ukrainy: ekonomika, finansy, pravo : XV Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia (27 kvitnia 2012 r., Kyiv). – K., 2012. – S. 214–218.
16. Dorohov V. FRG – Belorussiya: popytka sotrudnichestva [Elektronnyj resurs] / V. Dorohov // Nemeckaya volna. – 2002. – Rezhim dostupa : <http://www.dw-world.de>.
17. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (data zvernennia 06.06.2019).
18. Pobochenko L. M. Investytsiine spivrobitnytstvo Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom / L. M. Pobochenko, A. V. Bondarenko // NAU. Seriia: ekonomika, pravo, politolohiia, turizm. – 2013. – Tom 1. – № 1. – S. 37–45.

Рецензія/Peer review : 28.06.2019

Надрукована/Printed : 05.09.2019

Рецензент: к. е. н., доц. Любохинець Л. С.